

Jókai Mór: Emléksorok. Napló 1848—49-ből

A közvetlenül Világos után, 1850-ben papírra vetett *Emléksorok* a szabadságharc történetének 1848. december 31-től 1849. április 14-ig terjedő időszakára vonatkozóan tartalmaz fontos utalásokat. A későbbi Jókai-művekhez alapanyagul szolgáló munkát Nemeskéry Enikő rendezte sajtó alá, látta el pontos-aprólékos jegyzetekkel, illetve a kézirat útvjáról beszámoló, a szerző szándékait felvillantó utószóval.

Az 1848-ban a forradalmi ifjakkal induló, 49-ben békepárti álláspontra helyezkedő, végül a dualista rendszer hívévé szegődő politikus-naplóíró a visszaemlékezésekre általában jellemző szubjektív hangnemet végtelékig fokozva, az objektivitásnak még a látszatát is gondosan kerülte. Rosszindulatú elfogultsága zavaró ellentmondásokhoz vezetett, olyan alapvető összefüggések megértésének vált akadályává, melyeknek ismerete 1848—49-ben is a józan politikusi gondolkodás minimális követelményéhez tartozott.

A kötetben előforduló tartalmi tévedések teljes ismertetése messze túlfeszítené a recenzió kereteit. Jelen írás ezért csak a legfontosabb, a forradalmi folyamat szempontjából jelentős mozzanatokat ragadja ki, s próbálja azokat reálisabb összefüggésekbe állítani.

Kétségtelen, hogy a Napló pozitív főhőse Nyáry Pál, a Békepárt egyik vezetője, Jókai ábrázolásában a higgadt, felelős, lényegrelátó politika megtestesítője, aki személyes ambícióit háttérbe szorítva, az olcsó népszerűsködést megvetve vívja harcát a nemzet sorsát kockáztató törekvésekkel szemben. Negatív ellenpéldája Kossuth, az állítólag hiú, rossz emberismerő, asszonyi befolyás alatt álló, minisztertársaira féltékeny, szónoki képességeivel visszaélve „szellemi terrorizmust” alkalmazó, a képviselőket félrevezető államférfi.

Az OHB elnökével szembeni bíráló hang leplezetlen gyűlöletbe csap át, amikor a belügyek irányítójára, Madarász Lászlóra terelődik a szó. A „flamingók vezére” nem több — de nem is kevesebb — „Robespierre terrorizmusának fertelmes másolójá”-nál, aki a magyarság érdekeit a nemzetiségi követeléseknek, s a köztársaság eszméjének egyaránt kész alárendelni; tehetség, jellem, tekintély nélküli ember, aki közhivatalok osztogatásával próbál magának híveket toborozni.

A három középpontba állított politikushoz fűződő kapcsolat befolyásolja Jókait a konkrét események megítélésében is. Megállapítja, hogy az 1848. márciusi mozgalmak jellegét a jobbágyság rendszerének felszámolása határozta meg, a *jobbágyfelszabadítást* szabályozó törvényt azonban hevenyészett, semmit nem tisztázó, zavaros intézkedésnek nevezi. Említést sem tesz a rendezés pozitívumairól, arról, hogy az általános, kötelező, állami kártalanítással egybekötött örökváltság Közép- és Kelet-Európában messze a leghaladóbb elveket fogalmazta meg, s a parasztság számára a legkedvezőbb megoldást kínálta.

Nem kevésbé elfogult az OHB-vel szemben sem, amelyet egy, a „dinasztikus udvar minden balgaságait” öröklő, annak erejét azonban nélkülöző, „felelőtlen kollegiális diktatúra”-nak nevez, s egyetlen pozitívumát — mintha az önvédelmi háború szervezéséhez, irányításához köze sem lenne — abban jelöli meg, hogy semmit nem tett, s így semmit nem ronthatott. A poénkodó stílusban megfogalmazott elmarasztalás szándékosan figyelmen kívül hagyja, hogy a kormányzás teendőit ellátó testület felelősséggel tartozott a népszuverenitást megtestesítő parlamentnek, s működését minden szempontból a liberális követelményeknek megfelelően szabályozták. A Napló szerzője nyilvánvalóan nincs tisztában a vezető magyar politikusok parlamentáris törekvéseinek lényegével, egyébként nem bonyolódna olyan elképesztő fejtegetésekbe, melyek szerint Kossuth csak azért nem oszlatta fel 1849 tavaszán az országgyűlést, mert a hadvezérekkel szemben az jelentette „hatalmának” egyetlen garanciáját.

Mondanivalójának lényegét Jókai a Békepárt programja köré csoportosítja. Tár-

sai véleményét ismételve Kossuthék legfőbb hibájának az Ausztriával szemben folytatott politikát tekinti. A felesleges véráldozatról, a békés megegyezés lehetőségét eljátszó, szenvedélytől elvakult intranzigenciáról szóló, a későbbiekben sztereotípiákká merevedő megannyi felületes vád követi egymást, azt a minden megalapozottságot nélkülöző látszatot keltve, mintha létezett volna a békés kiegyenlítőds alternatívája, s mintha a magyar fél magatartása hiúsította volna meg az ellentétek elsimítását. A felelősen gondolkozó magyar politikusok többsége 1848 őszén és a későbbiekben valójában tisztában volt azzal, hogy csak az áprilisi vívmányokról való teljes lemondás és az önvédelmi háború vállalása között választhat, a véráldozatok elkerülését azonban az első megoldás sem biztosítja. Hiszen Bécs éppen azért akart a magyar pénz- és hadügyek felett újra korlátozás nélkül rendelkezni, hogy a visszaszerzett erőforrásokat az itáliai forradalom leverésére, elvesztett németországi befolyásának helyreállítására használja fel. S bár Kossuth látta, hogy az áprilisi kompromisszum a törvénytértő bécsi udvar eljárása következtében tarthatatlan, éppen a békepárti szövegek leleplezése érdekében az utolsó pillanatig nyitva tartotta a párbeszéd lehetőségét.

Az elmondottakból egyenesen következik, hogy Jókai elutasítja a Függetlenségi Nyilatkozatot. Elfogadását a nemzet jövőjét fenyegető, minden külpolitikai előrelátást nélkülöző, a cári Orszország beavatkozását okozó, a külföldi segítség esélyét eljátszó szerencsétlenségként értékeli, s önmaga igazolásaként az angol követet, Brown-t idézi. A londoni diplomata képmutató érvelése az angol külpolitika ismeretében különösebb meglepetést nem okoz, annál érthetlenebb viszont, hogy azzal Jókai fenntartás nélkül azonosul. Holott, mint ismeretes, a cári intervencióról már a nyilatkozat proklamálása előtt döntöttek, s éppen a beavatkozás fenyegető lehetősége, valamint az áprilisi törvényeket semmisnek tekintő, Magyarország 1848 előtti különállását is megszüntető március 4-i oktrojált alkotmány tette indokolttá, hogy Magyarország egész Európa előtt feltárja a Habsburg—magyar ellentétek lényegét és történetét, s az abból adódó következtetéseket levonva magát önálló államnak definiálja.

A további, a kiemelt kérdésekhez kiegészítő jelleggel kapcsolódó mozzanatok vizsgálatától — bármily tanulságos lenne is — sajnos el kell tekintenünk. Talán az elmondottak is meggyőzően bizonyítják azonban, hogy Jókai megállapításai csak erős forráskritikával hasznosíthatók. A kötetet olvasva joggal csodálkozhatunk: ha Magyarország ügyeit 1848—49-ben valóban ennyire dilettáns politikusok irányították, hogyan bontakozhatott ki az az egész Európában egyedülálló küzdelem, melynek megtörésére Bécs — vállalva az abból következő presztízvesztéseket — a világ akkori legerősebb hadseregének segítségét volt kénytelen igénybe venni.

Az elmondottak alapján csak üdvözölhetjük a Tények és tanúk szerkesztőit, amiért közrebocsátották az Emléksorokat, lehetővé téve ezzel, hogy a kritikus olvasó személyesen meggyőződhessen a Világost követő békepárti memoárirodalom gyengeségeiről.

A magyar história sajnos nem kényeztette el az utókort nagyszerű teljesítményekkel. 1848—49-ben viszont egész Európa csodálta a forradalmi esztendők legfelkészültebb gárdája által irányított ország heroikus küzdelmét. Ellentmondásoktól sem mentes működésükkel rászolgált arra, hogy tevékenységüket — immár 131 év távlatából — a békepárti írók által sugárzott előítéletektől mentesen, azokon felül emelkedve értékeljük. (*Magvető.*)

ERDŐDY GÁBOR